

УДК 339.564:330.33

А.В. Рибчук, д-р екон. наук, доцент

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич, Україна

В.М. Левківський, д-р екон. наук, професор

Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ КРИЗИ НА ЗМІНИ ТОВАРНОЇ СТРУКТУРИ СВІТОВОГО ЕКСПОРТУ

У статті аналізуються структурні зрушення у зовнішній торгівлі окремих регіонів світу внаслідок глобальних кризових явищ. Досліджуються наслідки зниження та перерозподіл глобального попиту на окремі види товарних груп учасників світового ринку.

Постановка проблеми. Глобальна економічна та фінансова криза 2008-2009 рр. за своїми масштабами зачепила не тільки окремі національні економіки чи регіональні угруповання, але й світове господарство загалом. Кризові тенденції вплинули на зниження ВВП у більшості розвинених країн, а також і на скорочення світового промислового виробництва. В результаті – зменшення попиту на більшість товарних груп призвело до різкого спаду обсягів міжнародної торгівлі, які порівнюють з наслідками Великої депресії.

Виходячи із зазначеного, постає завдання проаналізувати зміни товарної структури експортних операцій в окремих регіонах світу внаслідок кризових явищ початку XXI століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції розвитку світової торгівлі у кризові періоди свого функціонування завжди знаходилися в полі зору вчених-економістів, і тому аналіз різнобічних причин та наслідків зміни її товарної та внутрішньогалузевої структури є актуальним напрямом дослідження.

Так, Соколов В.В., досліджуючи тенденції розвитку світової торгівлі, зазначає: „В період 2000-2008 рр. одні тенденції в динаміці торговельних потоків продовжували розвиватись, інші змінювались на протилежні. Перш за все, варто відзначити подальше освоєння світових ринків виробниками Східної Азії” [3, с. 37].

Оболєнський В.П., розглядаючи антикризові засоби регулювання імпорту, підкреслює: „Світовий досвід підтверджує, що при виникненні глобальних чи регіональних криз втягнуті у них держави посилюють захист своїх національних ринків за допомогою тарифних і нетарифних бар’єрів” [2, с. 33].

Ступін В.В., Хохлов А.В., аналізуючи характер та тенденції світових товаропотоків в умовах кризи, зазначають: „Кризові явища чітко проявляються і в міжнародній торгівлі товарами, де падіння, за оцінками СОТ, досягло рекордної глибини з часів Другої світової війни” [4, с. 22]. Ковальов Е.В., розглядаючи проблеми світової продовольчої кризи та її вплив на зміни товарної структури міжнародної торгівлі, звертає увагу на те, що „найбільші масштаби та глибину світова продовольча криза набула у 2007-2008 рр. Це було зумовлено, по-перше, різким зростанням цін у 2007 році, а потім на початку 2008 року ...” [1, с. 20].

Сутирін С.Ф., характеризуючи вплив глобальної економічної кризи на функціонування міжнародної торговельної системи, підкреслює: „Загалом система міжнародної торгівлі змогла вистояти перед природними, в умовах кризи, закликами до посилення протекціонізму... Окрім цього ... збільшилась кількість заходів, скерованих на стимулювання торгівлі, включаючи зниження, або тимчасову відміну імпортного мита та спрощення митних процедур” [5, с. 29].

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження структурних зрушень у зовнішній торгівлі внаслідок світової фінансово-економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. На межі тисячоліть активність експортно-імпортних операцій на світовому ринку суттєво зросла. Останнє зумовлено зовнішньоторгівель-

ною відкритістю національних економік, що стало наслідком зниження торговельних бар'єрів, зростанням авторитету окремих національних валют та удосконаленням нормативно-правової бази здійснення зовнішньої торгівлі. Все це дозволило розширити масштаби руху товарів та послуг між країнами і регіонами світу. Але в умовах глобальних та регіональних криз уряди більшості країн з нестабільними економіками стараються захистити свої національні господарства різними методами митно-тарифної політики, оскільки ТНК спрямовують свій тиск на національних виробників.

Глобальна криза 2008-2009 рр. внесла певні зрушення у структуру руху товарних груп між національними та регіональними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності на ринку товарів і послуг (табл. 1).

Таблиця 1

Світовий торговельний експорт окремих товарних груп за 2007-2010 рр.

Товарні групи	2007 рік		2008 рік		2009 рік		2010 рік	
	млрд. дол.	%	млрд. дол.	%	млрд. дол.	%	млрд. дол.	%
Сільськогосподарська продукція	1128	8,3	1342	8,5	1169	9,6	1362	9,2
Паливо і мінеральна сировина	2659	19,2	3530	22,5	2263	18,6	3026	20,4
Продукція промисловості:	9500	69,8	10458	66,5	8355	68,6	9962	67,1
- залізо і сталь	474	3,5	587	3,7	326	2,7	421	2,8
- хімічна продукція	1483	10,9	1705	10,9	1447	11,9	1705	11,5
- офісне і телекомунікаційне обладнання	1514	11,1	1561	9,9	1323	10,9	1603	10,8
- продукція автоматики	1183	8,7	1234	7,8	847	7,0	1092	7,4
- текстиль	238	1,7	250	1,6	211	1,7	251	1,7
- одяг	345	2,5	362	2,3	316	2,6	351	2,4

Світова фінансова та економічна криза суттєво вразила експортний потенціал практично усіх учасників торговельних операцій. Це відобразилось на змінах товарної структури світового експорту (табл. 1). Так, зокрема обсяги експорту товарів продовольчої групи відчули на собі негативний вплив кризових явищ, що знайшло відображення у зменшенні їхньої частки. Якщо в 2007 році вони склали 1128 млрд. дол (8,3 %), то у 2008 їхні розміри сягнули – 1342 (8,5 %), а в 2009 р., під впливом нестабільності світової економіки, вони знизилися до 1169 млрд. дол, хоча відносний показник збільшився до 9,6 %. Останнє пов'язане зі зменшенням загальної частки продукції нафтовидобування та промисловості загалом у загальному світовому експорті. 2010 рік вніс пожвавлення в оздоровлення структури товарного експорту, хоча за окремими показниками він так і не досяг обсягів 2007 докризового року.

Криза 2008-2009 рр. не залишила осторонь паливно-енергетичну та видобувну товарну групу, частка якої у загальному світовому експорті складала у 2007 році – 19,5 %, а абсолютний показник – 2659 млрд. дол. У 2008 р. їхні обсяги зросли до 3530 млрд. дол і склали 22,5 %. Але негативний вплив кризових явищ прийшовся на 2009 рік, коли обсяги зазначеної товарної групи знизилися до 2263 млрд. дол, склали 18,6 %. Навіть 2010 рік не вийшов на показники 2008 року, оскільки зростання цін на паливо та нафтопродукти було значним, що призвело до зменшення сукупного попиту на цю товарну групу.

Адекватні структурні зрушення відбулися і в промисловій товарній групі. Хоча абсолютні обсяги експорту заліза і сталі, офісного, телекомунікаційного обладнання, продукції автоматики, текстилю та одягу у 2008 році були вищими за 2007 рік. Але відносні показники відповідно зменшились на 3,3 %, 0,2 %, 1,2 %, 0,9 %, 0,1 % та 0,2 %. У 2009 році су-

купний попит на продукцію промисловості значно знизився, що не могло не відобразитись на масштабах її експорту. Так, загальний обсяг світового експорту промислової продукції у 2009 році зменшився порівняно з 2008 роком на 2103 млрд. дол, заліза і сталі на 148, офісного і телекомунікаційного обладнання – 191, продукції автоматики – 336 млрд. дол. Зрушення в товарній групі промислової продукції під впливом кризи відбулися на користь продукції хімічної промисловості та виробництва текстилю і одягу (табл. 2).

Таблиця 2

Експорт основних товарних груп регіонами світу 2008-2010 рр., млрд. дол. США

Регіони світу Товарні групи	2008 рік						2009 рік						2010 рік					
	Європа	Азія	Північна Америка	Африка	Середній Схід	Південна і Центральна Америка	Європа	Азія	Північна Америка	Африка	Середній Схід	Південна і Центральна Америка	Європа	Азія	Північна Америка	Африка	Середній Схід	Південна і Центральна Америка
Продукція сільськогосподарства	602	260	212	38	24	157	528	226	179	39	18	140	570	293	213	55	22	163
Паливо і сировина	768	540	346	394	457	256	483	380	216	246	400	176	623	540	290	333	509	244
Продукція промисловості:	4954	3448	1389	100	220	173	3879	2850	1130	74	166	126	4304	3722	1352	95	197	151
- залізо і сталь;	264	181	-	-	-	-	147	56	-	-	-	-	177	141	-	-	-	-
- хімічна продукція;	993	326	229	-	-	-	861	275	196	-	-	-	965	368	234	-	-	-
- офісне та телекомунікаційне обладнання;	415	910	208	-	-	-	335	789	174	-	-	-	372	1004	206	-	-	-
- продукція автоматики;	677	290	209	-	-	-	479	191	143	-	-	-	559	277	205	-	-	-
- текстиль;	92	124	17	-	-	-	72	111	13	-	-	-	78	142	16	-	-	-
- одяг	131	188	-	-	-	12	112	168	-	-	-	10	115	200	-	-	-	11

Як видно з показників таблиці 2, основними експортерами сільськогосподарської продукції у відповідний період були Європа, Азія та Північна Америка. У 2008 році входження у фінансово-економічну кризу не вплинуло на обсяги експорту сільськогосподарської продукції, але у 2009 році негативний вплив кризових явищ став відчутним. Група європейських торговців сільськогосподарською продукцією скоротила обсяги її експорту з 602 у 2008 році до 528 млрд. дол США у 2009 р., що склало – 12,3 %. Азійська група експортерів також втратила свої позиції на ринку сільськогосподарської продукції, оскільки обсяги її експорту знизилися з 260 млрд. дол США у 2008 році до 226 млрд. дол США у 2009 р., що також склало зниження на 13,1 %. Країни Північної Америки аналогічно знизили обсяги своїх поставок сільськогосподарської продукції на світовий ринок у розмірі 15,6 %. Саме останні відчували найбільший вплив кризи 2008-2009 рр. на величину експорту сільськогосподарської продукції.

У групі товарів паливно-енергетичного комплексу також відчутні впливи кризових явищ на зміни структури їхнього експорту в регіональному розрізі. Так, європейськими країнами було експортовано палива і мінеральної сировини у 2008 році на суму 768 млрд. дол США, що склало 4,9 % від світового товарного експорту. У 2009 році експорт аналогічних товарів склав 483 млрд. дол США – 3,9 %, а в 2010 році відповідно 623 млрд. дол США – 4,2 %. Найбільшою товарною групою є продукція промисловості. Саме тут Європа знову виступає лідером. Якщо у 2008 році обсяг експорту відповідної продукції склав 4954 млрд. дол США (31,5 %), у 2009 – 3879 млрд. дол США (31,8 %), то у 2010 – 4304 млрд. дол США (29,0 %). Отже, аналіз впливу кризових явищ у світовій економіці на зміни товарної структури експорту країн Європи показав, що у продовж 2008-2010 рр. вона змінювалась таким чином (рис. 1).

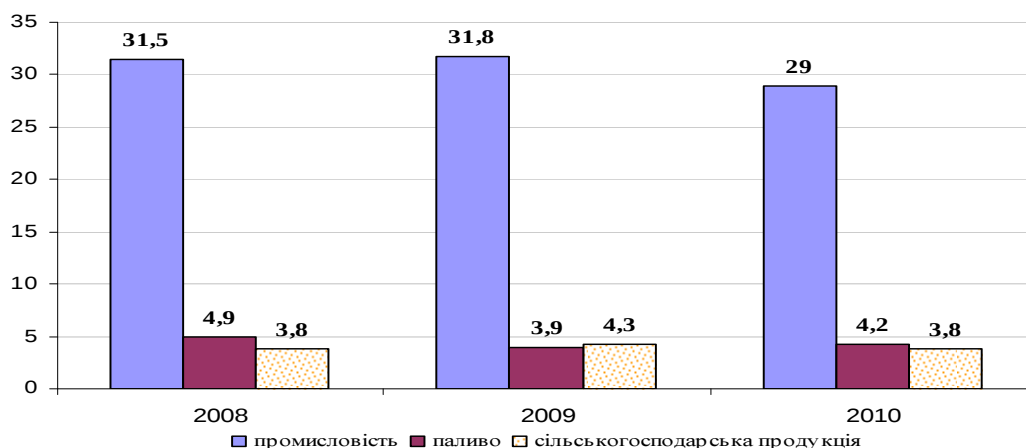

Рис. 1. Зміни у структурі експорту окремих товарних груп країн європейського регіону за 2008-2010 рр., %

Як свідчать показники рисунку 1, внаслідок впливу кризових явищ перерозподіл експортного співвідношення між трьома основними товарними групами країн європейського регіону у 2009 році пройшов на користь продукції сільського господарства (+0,5 %) та промисловості (+0,3 %) за рахунок скорочення експорту паливно-енергетичних матеріалів (-1,0 %), а у 2010 році аналогічна ситуація склалася на користь приросту частки експорту продукції паливно-енергетичного сектору (+0,3 %) при скороченні експорту продукції сільського господарства (-0,5 %) та промисловості (-2,8 %).

У розрізі регіонів також варто проаналізувати тенденції зміни експортної структури під дією кризових явищ, зокрема у промисловості. Так, наприклад, Азійська група держав у 2008 році експортувала продукції промисловості на суму 3449 млрд. дол США, що складало 21,9 % від світового торговельного експорту, у 2009 р. відповідно – 2850 млрд. дол США – 23,4 %, а у 2010 р. – 3722 млрд. дол США – 25 %. Країни Північної Америки, виробляючи значну кількість промислової продукції, також її експортують. Так, у 2008 році її обсяги у світовому експорті склали 1389 млрд. дол США, тобто 8,8 %, у 2009 році цей показник абсолютно знизився до 1130 млрд. дол США, але відносно зріс до 9,3 %. У 2010 році експорт зріс порівняно з попереднім роком до 1352 млрд. дол США, але відносно знизився до 9,1 % (рис. 2).

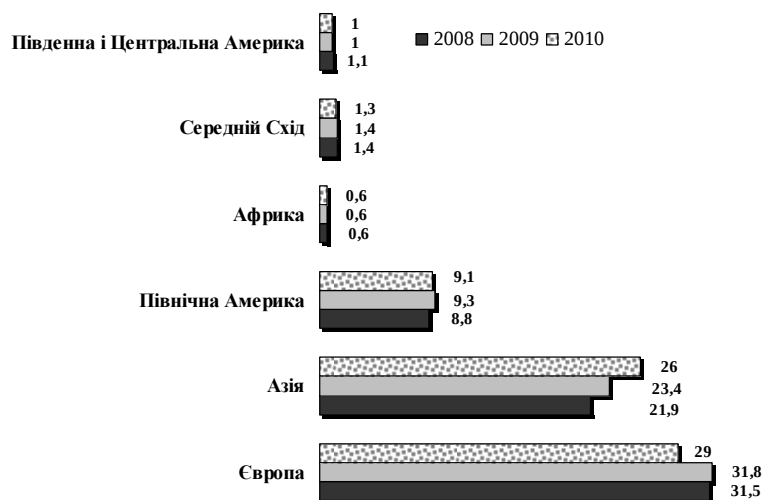

Рис. 2. Зміни у структурі експорту промислової продукції регіонами світу за роками (2008-2010 рр.), %

Африканські країни є незначними виробниками та експортерами промислової продукції. Так, у 2008 році її експорт склав 100 млрд. дол США – 0,6 %, у 2009 – 74 млрд. дол США – 0,6 % і у 2010 – 95 млрд. дол США – 0,6 %. Порівняно з Африканським регіоном країни Середнього Сходу також використовують наявний промисловий потенціал у зовнішньоторговельних операціях. Так, у 2008 році вони експортували промислової продукції на 220 млрд. дол США – 1,4 % від загально світового рівня, у 2009 році цей показник склав 166 млрд. дол США – 1,4 %, а у 2010 році він зріс до 197 млрд. дол США, але відносно знизився до 1,3 %. Незначний промисловий потенціал і у країн Південної та Центральної Америки. У 2008 році вони експортували на 173 млрд. дол США промислової продукції, що склало 1,1 %, у 2009 році – 126 млрд. дол США – 1,0 %, а у 2010 році – 151 млрд. дол США – 1,0 %.

Висновки. Таким чином, дослідження структурних зрушень в експорті основних товарних груп у масштабах світового ринку під впливом останньої глобальної кризи дозволяє зробити наступні висновки:

- по-перше, криза практично не вплинула на торгівлю сільськогосподарською продукцією. Хоча абсолютні показники у 2009 році знизилися, але їх відносна частка зросла;
- по-друге, внаслідок глобального скорочення енергоспоживання світовий експорт палива та мінеральної сировини також зменшився унаслідок зниження продажів нафти та газу і не повернувся до своїх обсягів і у 2010 році;
- по-третє, експорт продукції промисловості також відчув вплив глобальної нестабільності на світовому ринку. Найбільш відчутне зниження було в 2009 році, але й за післякризовий 2010 рік світовий експорт зазначеної продукції не вийшов на показники 2008 року.

Список використаних джерел

1. Ковалев Е. В. Мировой продовольственный кризис / Е. В. Ковалев // МЭ и МО. – 2010. – № 4. – С. 15-28.
2. Оболенский В. П. Антикризисные меры: регулирования импорта / В. П. Оболенский // МЭ и МО. – 2009. – № 10. – С. 33-42.
3. Соколов В. В. Тенденции развития мировой торговли в 1990-2008 гг. / В. В. Соколов // МЭ и МО. – 2011. – № 2. – С. 36-47.
4. Ступин В. В. Международные грузопотоки в условиях кризиса / В. В. Ступин, А. В. Хохлов // МЭ и МО. – 2011. – № 3. – С. 22-27.
5. Сутырин С. Ф. Глобальный экономический кризис и международная торговая система / С. Ф. Сутырин // МЭ и МО. – 2011. – № 8. – С. 25-30.
6. Lami P. Facts and Fictions in International Trade Economies. WTO news. – 12.04.2010.
7. World Trade Organization, International Trade Statistics, 2008. – 255 p.
8. World Trade Organization, International Trade Statistics, 2009. – 262 p.
9. World Trade Organization, International Trade Statistics, 2010. – 254 p.
10. World Trade Organization, International Trade Statistics, 2011. – 269 p.